

Od Muira k Abbeymu: Americká literatura a environmentální hnutí

Petr Kopecký
Ostravská univerzita
petr.kopecky@osu.cz

FROM MUIR TO ABBEY: AMERICAN LITERATURE AND ENVIRONMENTAL MOVEMENT

This article examines the influence of the work of three selected American writers (John Muir, Robinson Jeffers and Edward Abbey) on environmental movement. Thus, it directly addresses a link between literature and environmentalism that has been sometimes discussed in rather general terms. It documents the interface between the literary representation of the landscapes of the American Southwest and the campaigns and movements intent on their preservation. Moreover, it analyzes the evocative and transformative potential of three selected metaphorical frames widely used by the authors: the biblical, the anatomical, and the wild.

KLÍČOVÁ SLOVA:

John Muir — Robinson Jeffers — Edward Abbey — environmentální hnutí — ekokritika
John Muir — Robinson Jeffers — Edward Abbey — environmental movement — ecocriticism

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366729.2022.2.2>

ÚVOD

Na podzim roku 2021 se český čtenář dočkal *Tichého jara* (1962). Trvalo bezmála padesát let, než se knize americké bioložky Rachel Carsonové dostalo českého překladu. Na obálce českého vydání velkými písmeny stojí: „Jedna z nejvlivnějších knih dvacátého století, která odstartovala environmentální hnutí.“ Zatímco zásadní vliv textu na zrod a podobu moderního environmentálního hnutí v USA je velmi dobře zmapován, méně známou skutečností je, že přeložené úryvky knihy posloužily českému disentu při tvorbě pasáží Charty 77 věnovaných životnímu prostředí.¹ Kniha Rachel Carsonové vzbudila po svém uvedení na trh v roce 1962 nejen nebývalý zájem čtenářů, ale zvedla také vlnu environmentalismu, která se rychle přelila přes celé

1 Olšáková — Hertl 2017. Pozoruhodná je v tomto ohledu recenze českého překladu z pera polistopadového ministra životního prostředí Bedřicha Moldana (2021). Zaměřuje se v ní zejména na metaforicky laděnou úvodní kapitolu „Bajka pro budoucí pokolení“, z níž badatelé nejčastěji citují. Moldan vyzdvihuje nejen znepokojivá vědecká zjištění o kontaminaci krajiny pesticidy, ale také elegantní jazyk a výmluvný sloh knihy.

Spojené státy americké. I laureát Pulitzerovy a Nobelovy ceny za literaturu, v Československu tehdy mimořádně populární John Steinbeck na sklonku života označil *Tiché jaro* za knihu, kterou by také chtěl umět napsat.²

O tom, že má literatura potenciál rozvíjet ekologickou senzitivitu a prohlubovat ekologické vědomí, lze najít řadu zmínek i v textech českých teoretiků, z různých perspektiv se zabývajících environmentem (např. Erazim Kohák, Václav Cílek, Karel Stibral, Michal Peprník, Martin Tomášek). Mnohem obtížněji bychom však v české akademické produkci hledali odborná pojednání, která sledují přímou souvislost mezi literaturou a environmentálním hnutím. Můžeme zaznamenat spíše kusé zmínky o vlivu předních českých myslitelů a literátů na formování environmentální citlivosti.³ Také lze vystopovat zřetelný důraz na literární vyjádření environmentalismu v měsíčníku *Hnutí DUHA*,⁴ nejvýraznější české ekologické organizace devadesátých let, kde se texty a myšlenky autorů jako Gary Snyder a Rachel Carsonová objevovaly opakovaně. Neexistuje u nás však odborné pojednání (a snad ani povědomí) o tom, jak spisovatelé dokáží přímo inspirovat a ovlivnit zrod a směřování environmentálního hnutí. Cílem této studie je vyplnit právě tuto kritickou mezeru, a to se zaměřením na americké prostředí.⁵

Na příkladu tří vybraných amerických autorů, jmenovitě Johna Muira, Robinsona Jefferse a Edwarda Abbeyho, hodláme doložit souvislost mezi literaturou a významnými environmentálními organizacemi působícími v USA. Vedle toho také identifikujeme a následně podrobíme analýze metafory a obrazy, které pro jejich výmluvnost či mobilizační charakter dokázaly přitáhnout pozornost k poslání i konkrétním aktivitám environmentálních organizací. V ekokriticky orientovaných textech se občas můžeme setkat s tvrzením o tom, jak američtí spisovatelé přispívají svým dílem k proměně environmentálního myšlení⁶, pěstování environmentálního vědomí⁷ či formulaci ekofilozofických postojů.⁸ Povětšinou jde ale o obecná konstatování, která nejsou dostatečně doložena citacemi z primární literatury či alespoň biografickými údaji. Nejinak je tomu v případě vztahu literatury a environmentálního hnutí. Ke světlým výjimkám v tomto směru patří monografie Daniela G. Paynea *Voices in the Wilderness: American Nature Writing and Environmental Politics* (Hlasy v divočině: Americká přírodní literatura a environmentální politika, 1986), *Conserving Words: How American Nature Writers Shaped the Environmental Movement* (Slova ochrany: Jak američtí pří-

2 Shillinglaw 2011.

3 Jde například o dokument Ivo Bystřičana nazvaný *Dějiny neposlušnosti* (2017).

4 Měsíčník nesl titul *Poslední generace*, v roce 1998 byl přejmenován na *Sedmou generaci*. Pod tímto názvem vychází dodnes.

5 Jak naznačujeme v úvodních odstavcích, literární vlivy lze vysledovat i v československém a později českém environmentálním hnutí. Je však nutno poznamenat, že v našem prostředí se environmentální hnutí formovalo ve zcela odlišném kulturním a politickém kontextu.

6 Např. Brooks 1990, Payne 1996.

7 Devall — Sessions 1984.

8 Naess 2005.

9 I v pozadí dvou ikonických textů, které v šedesátých letech rozproudily v USA debatu o ekologické krizi, stojí známí spisovatelé. Podobu knihy *The Quiet Crisis* (Tichá krize, 1963) z pera Stewarta Udalla zásadně ovlivnil Wallace Stegner. Esej „The Historical Roots of Our Ecologic Crisis“ (1967), jejímž autorem je Lynn White, je uvedena citací Aldouse Huxleyho.

rodní autoři utvářeli environmentální hnutí, 2005) z pera Daniela J. Philippona a nejnověji pak *Ecological Restoration and the U.S. Nature and Environmental Writing Tradition* (Ekologická obnova a americká tradice přírodní a environmentální literatury, 2022) od Laury Smithové. Zejména poslední z uvedených titulů nabízí velice fundovanou a mnohaletým bádáním podloženou sondu mapující styčné plochy mezi literaturou a ochranou přírody v USA. Náš text staví zčásti na základech vystavěných právě sociální geografkou Laurou Smithovou. Půdorys jsme si ale načrtli odlišně. Pozornost budeme zaměřovat více na konkrétní momenty, v nichž spisovatelé dopomohli k formování environmentálních hnutí a k formulaci jejich stěžejních myšlenek a principů.

Trojice autorů, jimiž se tato studie primárně zabývá, reprezentuje v kontextu americké literatury různé žánry a různá období. U Johna Muira (1838–1914), který je klasickým představitelem pro environmentální literaturu zásadního žánru literatury faktu (*non-fiction*), budeme sledovat především tvorbu z přelomu 19. a 20. století. V případě Robinsona Jefferse (1887–1962) se zaměříme na jeho básnické dílo od dvacátých do padesátých let 20. století. Literární dráhu Edwarda Abbeyho (1927–1989), romanopisce a esejisty, budeme sledovat od vydání knihy *Desert Solitaire* (Samotář v poušti, 1968), jíž se poprvé hlouběji zapsal do povědomí Američanů. Díky ploše delší než jedno století, kterou ve studii pokryjeme, bude možné zachytit také kulturně-spoločenské proměny, jež zkoumaní autoři reflektovali. Nutno však předeslat, že tato studie nemá ambici podat reprezentativní obraz fenoménu, který je někdy označován jako literární environmentalismus. Ten pochopitelně zahrnuje i řadu ženských autorek (např. Mary Austinová, Marjory Stoneman Douglasová, Rachel Carsonová, Leslie Marmon Silková, Octavia Butlerová atp.). Je ovšem skutečností, že environmentálně orientovaná literatura byla v USA donedávna doménou bílých mužů, kteří si mohli dovolit trávit čas dobrodružstvím v divočině.¹⁰ Záměrně jsme také z tohoto pojednání vypustili již zmíněnou Rachel Carsonovou a Henryho Davida Thoreaua, již mají v kontextu amerického literárního environmentalismu výsadní postavení.

Text jsme se rozhodli rozdělit do dvou oddílů. V prvním z nich budou představeni samotní autoři a ty momenty z jejich literární produkce, které jsou relevantní vzhledem k tématu a cílům této studie. Budeme zde zkoumat spojitost mezi životem a dílem autorů a konkrétními environmentálními organizacemi. V následující sekci se budeme věnovat stěžejním metaforám a obrazům, které John Muir, Robinson Jeffers a Edward Abbey užívají pro vyjádření své environmentální vize.

HNUTÍ

Kontury environmentálního hnutí se (nejen) v USA začaly rýsovat po druhé světové válce.¹¹ Nebývale prosperující americká ekonomika vedle materiálního blaho-

10 Viz například Armbruster 2020, s. 204–205, Smith 2022, s. 36–37. Podrobněji se tématu věnuje Douglas Vakoch v knize *Feminist Ecocriticism: Environment, Women, and Literature* (Vakoch 2014).

11 Jako „environmentální hnutí“ v tomto textu označujeme neorganizované hnutí i konkrétní organizace.

bytu produkovala také enormní znečištění. Zmíněné *Tiché jaro* Rachel Carsonové zapůsobilo v šedesátých letech jako katalyzátor změn, které daly vzniknout modernímu environmentálnímu hnutí. Nejednalo se však o nový fenomén. Kořeny tohoto hnutí leží hlouběji v minulosti a jsou neoddělitelně spojeny s Johnem Muirem, zapáleným přírodovědcem a spisovatelem, který se po dobrodružných cestách Severní Amerikou usadil v roce 1868 v Kalifornii. Během několika let se důvěrně obeznámil se specifickou flórou a faunou pohoří Sierra Nevada, zejména v oblasti zvané Yosemite. Jeho znalosti místní přírody a charisma z něj brzy udělaly vyhledávaného experta a průvodce divočinou. Muirův věhlas dokládá návštěva Ralpha Walda Emersona v Yosemitech v roce 1871. Muir tehdy stanul po boku duchovního otce amerického transcendentalismu, který se svým dílem zasadil o proměnu vnímání přírody mezi Američany. Jak si však Muir poznamenal do svého deníku, Emerson a hlavně pak jeho společníci nejevili zájem o to, strávit byt jen jednu noc pod širým nebem. S jistou hořkostí to označil za „smutný komentář o kultuře a slavném transcendentalismu“.¹²

Do celonárodní debaty o ochraně přírody se John Muir začal aktivně zapojovat právě v sedmdesátých letech. V letech 1874–1875 vydal sérii článků o přírodních charakteristikách Sierry Nevada v kalifornském měsíčníku *Overland Monthly*. V opravdu celonárodně významném periodiku se Muirův text objevil poprvé v roce 1877. Šlo o článek „God’s First Temples: How Shall We Preserve Them?“ (První chrámy boží: Jak je ochránit?), který byl zveřejněn v renomovaném měsíčníku *Harper’s Magazine*. Jako chrámy Muir označuje gigantické sekvojovce, které již tehdy ohrožovala masivní těžba. Následovaly další podobně tematicky zaměřené texty, které jejich autora dostaly do povědomí Američanů, zejména těch vzdělaných a společensky či politicky angažovaných. Není proto divu, že když Robert Underwood Johnson, básník a zároveň vlivný editor populárního měsíčníku *The Century*, na konci osmdesátých let zvažoval, jak neefektivněji vést kampaň za záchranu divočiny amerického Západu, obrátil se právě na Johna Muira. Jak poznamenává Kevin C. Armitage, Muirovo pero bylo pro Johnsona tím nejlepším nástrojem k dosažení vytyčeného cíle.¹³ Výsledek série článků na sebe nenechal dlouho čekat. V roce 1890 americký Kongres vyhlásil Yosemite teprve druhým národním parkem v zemi (s výjimkou turisticky a komerčně nejexponovanějšího Yosemitekého údolí). Podíl Johna Muira na tomto úspěchu dokládá například Karla Armbrusterová ve studii „Nature Writing and the New Environmentalism“ (Přírodní literatura a nový environmentalismus).¹⁴ Když se v roce 1892 v San Francisku ustavovala ochránářská organizace Sierra Club, která se později stala jednou z největších environmentálních organizací na západní polokouli, zakládající členové jednomyslně zvolili jejím prvním prezidentem právě Muira.

Svou první knihu s titulem *The Mountains of California* (Pohoří Kalifornie) Muir vydal až v roce 1894. Tento svazek se záhy stal „biblí rodičů se Sierra Clubu“, jak

12 Muir 1954, s. 164 (primární zdroje, u nichž neexistuje český překlad, citujeme v převodu autora studie). Že už i sám Muir byl v té době slavným, svědčí například román *Daughters of Ahwahnee* (1871) z pera britské vikomtky Thérèse Longworthové Yelvertonové, která se ve své době těšila mezinárodnímu renomé. V tomto díle učinila z Johna Muira, jenž ji dříve provázel po Yosemitekém údolí, jednu z hlavních postav.

13 Armitage 2018, s. 67.

14 Armbruster 2020, s. 204–205.

uvádí přední znalec Muirova díla Terry Gifford v předmluvě ke knize.¹⁵ Ve své knižní prvotině Muir skloubil přírodovědeckou erudici s mimořádnou literární kvalitou. Tuto svou charakteristickou kombinaci uplatnil i v článcích pro věhlasný americký literární časopis *The Atlantic Monthly*. Vedle toho se čtenáři na sklonku 19. století s Muirovými texty pravidelně setkávali v již zmíněném měsíčníku *The Century*. V devadesátých letech tak Muir představoval nejvýraznější tvář a hlas ochránářského hnutí.¹⁶ V tutéž dobu se stal členem prestižní Americké umělecké a literární akademie.¹⁷

Jak pečlivě dokládá Laura Smithová, Muirův „literární environmentální aktivismus“ neunikl ani pozornosti amerického prezidenta Theodora Roosevelta. Ten si v roce 1903 při návštěvě Yosemitekého národního parku výslovně vyžádal Johna Muira jako svého průvodce. Tři dny a tři noci, které strávil Muir s Rooseveltem pod širým nebem, se zapsaly do dějin environmentálního hnutí. Vedle publicity, o kterou se zasloužily Muirovy texty v nejčtenějších periodikách doby, tento bivak v divočině značnou měrou přispěl ke schválení zákona, díky němuž bylo konečně i spektakulární Yosemiteké údolí zahrnuto pod ochranu národního parku.¹⁸ Zřetelný dopad pobytu v Yosemitech na následné veřejné projevy prezidenta mapuje Daniel J. Phillipon. Sám Theodore Roosevelt tuto skutečnost dokládá v textu, který zveřejnil časopis *Outlook* v roce 1915. V něm Muira označuje za vzácný příklad autora, který byl „schopný ovlivnit současné myšlení a jednání“ Američanů ve vztahu k ochraně přírodních krás.¹⁹

Túra v Yosemitekém národním parku, k níž Muira přizval následující prezident William Howard Taft v roce 1909, už tak zásadní dopad neměla, ale i tento moment ilustruje reputaci, které se Muir díky svým textům těšil.²⁰ V rámci dané strategie zprostředkoval autor tyto vzácné oblasti divočiny statisícům čtenářů skrze psané slovo. Zároveň si však byl dobře vědom, že osobní zkušenost a s ní související emocionální vazba ke konkrétnímu místu výrazně zvyšují ochotu aktivně se zasadit o jeho ochranu. Toto přesvědčení velmi pragmaticky a cíleně využíval směrem k americkým prezidentům, zákonodárcům a potenciálním mecenášům.²¹

Muir však nezůstal jen u důrazu na sepětí s místem. Jako jeden z mála si ve své době uvědomoval, že místo je nedílnou součástí mnohem většího celku. Tento vhled vyjádřil velmi prostě v knize *Mé první léto v Sieře Nevadě* (1911): „Snažíme-li se vnímat cokoli odděleně, zjistíme, že je to pevně spojeno se vším ostatním ve vesmíru.“²² Tato věta patří k nejcitovanějším pasážím z Muirova díla. Stal se z ní axiom, kterým se pravidelně zaštiťují americké environmentální organizace, zejména pak Sierra Club, kde

15 Gifford 2018. Nutno dodat, že Muir knihu, která na svou dobu zaznamenala značný komerční úspěch, Sierra Clubu přímo dedikoval.

16 Armitage 2018, s. 67.

17 Hokeš 2015, s. 219–220.

18 Smith 2022, s. 173.

19 Roosevelt 1926, s. 27.

20 V knize *Reading the Trail* Corey Lee Lewis popisuje i kempování, které Muir v Yosemitech absolvoval nejen s prezidentem Taftem, ale i dvěma ministry vnitra (Lewis 2005, s. 192).

21 Více v Goralnik — Nelson 2011, s. 182.

22 Muir 2015, s. 119.

má podle některých tato věta status motta.²³ Snoubí v sobě totiž dva stěžejní principy environmentálního hnutí. V první řadě jde o již zmíněnou souvislost mezi místem a vesmírem (či planetou). Tu později vystihl v aktivistických kruzích rozšířený slogan „Mysli globálně, jednej lokálně“, který údajně poprvé použil a jistě velmi zpopularizoval David Brower,²⁴ obdivovatel Muira a ikona amerického environmentálního hnutí, jehož v tomto oddíle ještě připomeneme.

Druhým principem, vtěleným do příslušné věty, je vzájemná propojenost a závislost různých forem života, na níž jsou založeny i ekologické vědy. Také na tomto příkladu lze demonstrovat autorovu schopnost vyjádřit složitou myšlenku srozumitelně a jednoduše. Někdy za tímto účelem používal i méně okázalý hovorový jazyk, zde konkrétně slovo „hitched“ (zaháknutý), které je podle Terryho Gifforda typickou ukázkou amerikanismu, tedy neformálního lidového výrazu.²⁵ Široce používané idiomy najdeme i v dalších maximách, které zejména díky Sierra Clubu získaly v environmentalistických kruzích značnou popularitu: „Proč by si měl člověk myslet, že má větší hodnotu než jakákoliv malá část velkého celku všeho stvoření? A který ze všech tvorů, jež se Bůh obtěžoval uvést do života, je postradatelný v celistvosti této jednoty — kosmu?“²⁶ České slovo „obtěžoval“ asi nejlépe reflektuje anglický idiom „take pains“ z originálu. I slovo „kosmos“, v té době neodlučitelně spojené s poezií Walta Whitmana, lze chápat jako vědomé navázání na poetickou tradici, která se vyznačovala inkluzivitou a přístupností.

Ani pečlivě volený jazyk však neodvrátil neúspěch Muirem vedené kampaně za záchranu údolí Hetch Hetchy, kde byla zbudována přehrada zásobující vodou San Francisko. Na sklonku života nesl autor prohru v bitvě o Hetch Hetchy velmi těžce. Z ochrany přírody se ale díky této ostře sledované kauze stalo velké téma a i s odstupem času lze souhlasit se zdánlivě nadneseným tvrzením, které Muir použil v dopise Robertu U. Johnsonovi, že „svědomí celé země se probudilo ze spánku“.²⁷ Hetch Hetchy se stalo milníkem v dějinách amerického environmentalismu a jméno John Muir synonymem pro environmentální hnutí a systém národních parků.

John Muir zemřel v roce 1914. V témže roce jiný kalifornský spisovatel, Robinson Jeffers, přesídlil do pobřežního městečka Carmel, dodnes známého útočiště umělců a ekologicky smýšlejících lidí, které často navštěvoval i John Muir. Nejen intelektuálně podnětné prostředí Carmelu, ale i nespoutané přírodní prostředí pobřežního pásu známého jako Big Sur, nabízelo mladému básníkovi nespočet tvůrčích impulsů. Až v Carmelu našel Jeffers svůj básnický hlas.²⁸ Klid pro tvorbu a rodinný život přinesly brzy i tvůrčí plody. Sbíрка *Roan Stallion, Tamar and Other Poems* (Hřebec grošák, Tamar a jiné básně, 1925) z něj během krátké doby učinila „nejpopulárnějšího amerického básníka“.²⁹ Jeho způsob ztvárnění přírody se lišil od sentimentalizujících i modernistických zobrazení, která v meziválečné Americe převažovala. Jak sám Jef-

23 Swaney 2015, s. 321.

24 Ziser 2011, s. 186.

25 Gifford 2006, s. 25.

26 Muir 1916c, s. 160.

27 Cit. dle Payne 1996, s. 102.

28 Více v Kopecký 2012, s. 19–22.

29 Vardamis 1995, s. 20.

fers poznamenal v přednášce na Harvardově univerzitě, „toto skalnaté pobřeží není pouhou scénou mých narativních veršů, ale také jejich hlavním hrdinou“.³⁰ O tom, že básníková popularita přesahovala hranice literatury, svědčí Jeffersova fotografie na titulní straně týdeníku *Time* z roku 1932. Autorův věhlas lákal do jeho kamenného domu v Carmelu nespočet významných spisovatelů, kupříkladu Jacka Londona, Sinclaira Lewise, Langstona Hughese, Carla Sandburga, Edgara Lee Masterse či Davida Herberta Lawrence.

Spojitosť Robinsona Jefferse s environmentálním hnutím je mnohem méně zřejmá a známá, než tomu je u Muira. Přestože Jeffersova tvorba a život nevykazují znaky aktivismu, jeho vliv na environmentální hnutí je nezanedbatelný. Zvláště pozoruhodná je role, kterou Jeffers sehrál při formulaci východisek hlubinně ekologického hnutí. I když je hlubinná ekologie nejčastěji pojednávána v kontextu environmentální filozofie a v menší míře i ekokritiky, její nejvýznamnější představitelé (Arne Naess, George Sessions, Bill Devall)³¹ záměrně používají pojem *hnutí*. Ten totiž může zahrnovat i kampaně a přímé akce, k nimž byli za určitých okolností stoupenci hlubinné ekologie ochotni přistoupit. I z tohoto důvodu je hlubinná ekologie, charakteristická neantropocentrickým pohledem na svět, obecně vnímaná jako radikální hnutí. Peter List dokumentuje zrod osmi ideových pilířů hnutí, které zformulovali Naess a Sessions v Údolí smrti, mimochodem programově v den výročí narození Johna Muira.³² Z mnoha odkazů na Jeffersovu poezii v textech Naesse a Sessionse je patrné, že Jeffersovy myšlenky se propsaly i do samotného „manifestu“ hlubinně ekologického hnutí.³³ To není nijak překvapivé, vezmeme-li v úvahu, že Devall a Sessions věnují v knize *Deep Ecology* (Hlubinná ekologie, 1984) Jeffersovi a Muirovi samostatné oddíly v rámci kapitoly „Některé prameny hlubinné ekologie“. V třístránkovém pojednání o Jeffersově přínosu pro hlubinnou ekologii mimo jiné píše, že „ekologické vědomí nejvíc rezonuje v poetickém stylu“.³⁴ Arne Naess v jiném stěžejním textu s titulem „The Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects“ (Hlubinně ekologické hnutí: Některé filozofické aspekty, 1986) konstatuje, že „snad nejlivnějšími účastníky [hnutí] jsou umělci a spisovatelé, kteří neartikulují své myšlenky prostřednictvím jazyka profesionální filozofie. Spíše se vyjadřují v umění a poezii. Proto používám termín *hnutí* raději než *filozofie*.“³⁵

Jeffersova stopa v textech, které definovaly hlubinnou ekologii, jde ještě dál. Najdeme ji i u dvou renomovaných stoupenců hlubinně ekologického hnutí z Austrálie. V knize *Toward a Transpersonal Ecology: Developing New Foundations for Environmentalism* (O transpersonální ekologii: Rozvíjení nových základů environmentalismu, 1995) Warwick Fox jmenuje Jefferse i Muira jako představitel filozofického proudu, který

30 Jeffers 2000, s. 414.

31 Všichni tři autoři, představující nejvýznačnější jména hlubinné ekologie, Jefferse často ve svých textech citovali.

32 List 1993, s. 42.

33 Při osobním rozhovoru to potvrdil autorovi této studie George Sessions (2004). Co se Naesse týče, ten integroval Jeffersovy básně do svých kurzů, když učil ve třicátých a sedmdesátých letech na kalifornských univerzitách.

34 Devall — Sessions 1985, s. 102.

35 Naess 1995, s. 71.

utvářel moderní environmentální hnutí.³⁶ Přímo z Jeffersovy poezie v knize Fox opakovaně cituje.³⁷ Druhým australským přívržencem hlubinné ekologie je John Seed, vlivný autor a aktivista, který dlouho působil i ve Spojených státech. Je spoluautorem antologie *Myslet jako hora* (1988),³⁸ která vyšla v roce 1993 i v českém překladu. Seed zde svou esej „Za hranicemi antropocentrismu“, později mnohokrát přetištěnou, otevírá pasáží z básně „Malé škrábnutí“. Ba co víc, významnou součástí této antologie jsou i dvě dlouhé básně Robinsona Jefferse („Ó krásná skálo“ a „Stěhovaví holubi“). K dalším formativním textům hlubinné ekologie, v nichž jsou citovány Jeffersovy verše, patří „Environmental Consciousness in Modern Literature“ (Environmentální vědomí v moderní literatuře, 1981) od Dela Ivana Janika. I tuto esej profesora anglické literatury s českými kořeny zařadil George Sessions do kompendia *Deep Ecology for the 21st Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism* (Hlubinná ekologie pro 21. století: Čtení o filozofii a praxi nového environmentalismu, 1995). Janik cituje mimo jiné z básně „Odpověď“ (The Answer):

[...] a člověk odříznutý od země a hvězd a své
historie [...]
často vypadá nadměru ošklivě. Integrita je celistvost, největší krása je
organická celistvost, celistvost života a věcí, dokonalá krása
vesmíru. Tu miluj, ne člověka
odděleného od ní [...].³⁹

V českém překladu snad poněkud neobratné sousloví „ne člověka odděleného“ (anglicky *not man apart*) představuje v anglickém originálu významný motiv jednoty člověka a přírody.

Spojení *not man apart* postupně získalo status určitého sloganu v americkém environmentálním hnutí.⁴⁰ Hlavní zásluhu na tom má bezesporu David Brower, dlouholetý výkonný ředitel Sierra Clubu. Jeho obdiv k myšlenkovému odkazu Robinsona Jefferse ho přivedl k vydání velkoformátové knihy, v níž fotografie Jeffersovy domoviny doplňují básnickovy verše.⁴¹ Tato kniha, vydaná pod hlavičkou organizace Sierra Club s titulem *Not Man Apart* (1965), zaznamenala značný ohlas i komerční úspěch. V roce 1969 Brower odstoupil z vedení Sierra Clubu a založil novou organizaci Friends of the Earth (Přátelé Země). Rok nato bylo slovní spojení *not man apart* vetknuto do názvu periodika této organizace, která dnes působí ve více než sedmdesáti zemích

36 Fox 1995, s. 7.

37 Tamtéž, s. 202, 256.

38 Titul této antologie je citací z knihy *Obrázky z chatrče* (1966) amerického environmentálního autora Aldo Leopolda.

39 Jeffers 1989, s. 536.

40 Spojení je citováno i v knize *Fifty Key Thinkers on the Environment* (Palmer 2000, s. 185), do níž je básník zařazen společně s nejvýznamnějšími ideovými přispěvateli myšlení o environmentu.

41 Brower se přestěhoval i s fotografem Anselem Adamsem do Carmelu a věnoval se mj. ochraně pobřežní oblasti Big Sur.

světa.⁴² Jeho variace se staly jakýmsi znakem označujícím neantropocentrický pohled na svět ve statích ekofilozofů a ekologů, k nimž se řadí Peter Reed, Val Plumwood, Kirkpatrick Sale či Jack Manno.⁴³

Edward Abbey představuje pro českého čtenáře nejméně známé jméno ze zkoumané trojice autorů. Důvodem je pochopitelně i skutečnost, že žádné z jeho knih se nedostalo českého překladu.⁴⁴ V kontextu americké environmentálně orientované literatury je však Edward Abbey dobře známou, leč kontroverzní veličinou. Někteří jej dokonce považují za misantropa.⁴⁵ Nejen v tom se podobá Robinsonu Jeffersovi. Ve skutečnosti je spojuje mnohem více. V roce 1986 se Abbey v článku pro deník *San Francisco Examiner* svěřil o své „literární pouti ke svatyni jednoho z nejlepších, nejsamotářtějších a nejméně známých amerických básníků“.⁴⁶ *Samotář v poušti* je přitom titul knihy, kterou se samotný Abbey dostal do povědomí amerických čtenářů. Zejména pro mladé Američany, kteří svou svobodomyšlnost spojovali s tábořením v divočině pod širým nebem, se tento text brzy stal kultovním. A jak dokládá znalec díla obou autorů Peter Quigley, Jeffers posloužil Abbeymu jako základ pro stavbu knihy *Samotář v poušti*, ve které najdeme desítky odkazů na básníkovu tvorbu.⁴⁷

Jak uvádí teoretik a zároveň hybatel amerického environmentálního hnutí, již dříve zmíněný George Sessions, *Samotář v poušti* se stal klasikou environmentální literatury a „inspiroval novou generaci aktivistů“.⁴⁸ Jestliže tato autobiografická kniha, která je protkaná popisy pouštní krajiny státu Utah i filozofujícími komentáři o ničivém působení průmyslové civilizace a turismu, byla pro aktivisty inspirací, román *The Monkey Wrench Gang* (Gang obránců Země, 1975) jim poskytl přímo návod, jak akce na obranu Země konkrétně provádět. Tato kniha měla mobilizující efekt. Dala vzniknout novému druhu environmentálního aktivismu.⁴⁹ Ten se koncentroval primárně do jedné konkrétní organizace nazvané Earth First! (Země především!), jejímž hlavním představitelem se stal Dave Foreman. Podle Sessionse román *Gang obránců Země* inspiroval „Dave Foremana a další zakladatele organizace Earth First!“, ta pak „během osmdesátých let oživila povadlé a zkompromitované environmentální hnutí a dramatickým způsobem znovu nastolila otázku ochrany ekosystémů, předlidnění a ekocentrismu ve veřejné debatě“.⁵⁰ Jinými slovy tutéž hypotézu formulují

42 Viz „Friends of the Earth: What We Do“, <https://friendsoftheearth.uk/what-we-do>. Členkou organizací je dlouhodobě také Hnutí DUHA.

43 První dva užívají slovní spojení „man apart“ s odkazem na Jefferse v knize *Philosophical Dialogues: Arne Naess and the Progress of Ecophilosophy* (Witoszek — Brennan 1999). Kirkpatrick Sale uvádí citací z básně „The Answer“ knihu *Dwellers in the Land: The Bioregional Vision* (Sale 1991), Jack Manno totéž činí v úvodu studie „Why the Global Ecological Integrity Group? The rise, decline and rediscovery of a radical concept“ (Manno 2013).

44 Do slovenštiny byla přeložena kniha *Monkey Wrench Gang* pod názvem *Gang obrancov Zeme* (1994).

45 Viz např. Dooley 2005, s. 11–30.

46 Abbey 1988, s. 71.

47 Quigley 2002, s. 46–68.

48 Sessions 1995, s. 173.

49 Viz Smith 2022, s. 385; Spears 2020, s. 155.

50 Sessions 1995, s. 173.

i mnozí další badatelé. Kupříkladu Bron Taylor konstatuje, že publikováním románu se „Abbey stal prvním a patrně také nejvlivnějším hlasem nově probuzeného radikálního environmentálního hnutí“.⁵¹

Jak je zřejmé, Abbeyho román padl na úrodnou půdu. Setkal se s nadšením v řadách radikálně naladěných environmentalistů, podle nichž bylo mainstreamové environmentální hnutí příliš umírněné a dělalo mnoho ústupků developerům a průmyslové lobby. Ne náhodou se nejznámějším sloganem hnutí Earth First! stalo: „Žádný kompromis při obraně Matky Země.“ Právě neochotu ke kompromisu a s ní spojený utopismus považuje Daniel J. Philippon za jeden z důvodů, proč kniha zakladatelům hnutí imponovala. Kvitovali také skutečnost, že gang byl spjat s konkrétním místem a vzešel ze zdola. V neposlední řadě je velmi zaujala taktika gangu, která spočívala v přímé akci a ekosabotáži.⁵² V souvislosti s hnutím Earth First! je pozoruhodná i jiná okolnost. V epigrafu k románu *Gang obránců Země* autor píše: „Přestože formou je tato kniha fikcí, je zároveň založena striktně na historických faktech. Vše v knize je reálné a ve skutečnosti se stalo. A vše začalo před rokem.“⁵³ Na sklonku života se Abbey k tomuto epigrafu vrací, když píše: „Je pravda, že část mé románové fikce je založena na skutečných událostech. Ale tyto události se staly až poté, co jsem fikci napsal.“⁵⁴ Dá se tedy konstatovat, že Abbey strategii a akce environmentálního hnutí ve své tvorbě nejen reflektoval, ale také předpovídal a tím i spoluutvářel.⁵⁵ Ani posmrtně nepřestával inspirovat nová environmentální hnutí, která navazují na jeho ideový odkaz. Jde například o Glen Canyon Institute či Wildlands Network.

METAFORY A OBRAZY

V klasickém textu kognitivní lingvistiky *Metafory, kterými žijeme* (1980) George Lakoff a Mark Johnson dokládají enormní význam metafor v našich životech. A to nejen v jazyce, ale také v myšlení a jednání.⁵⁶ Autoři knihy rozlišují mezi konvenčními metaforami a metaforami imaginativními a tvůrčími.⁵⁷ Jak jejich označení implikuje, tyto metafory nejsou pouze popisné, mají naopak potenciál čtenáře ponouknout k novému pohledu na danou věc. Daniel J. Philippon, vycházející z teorie představené Lakoffem a Johnsonem, dokumentuje ve svém výzkumu „kritickou roli“ metafor při společenské proměně zvané environmentalismus.⁵⁸ Zároveň ukazuje, jak environmentálně orientovaní autoři existující metafory transformují. Právě způsoby použití metafor budou předmětem následující analýzy. Pojednat by se dalo mnoho metafor a konceptů, které jsou vzhledem k environmentálnímu aktivismu relevantní. Řadí se

51 Taylor 2005, s. 1. Podobně se vyjadřují Nash 1989, s. 190–191 a Sonneborn 2008, s. 76–77.

52 Philippon 2005, s. 252. Ekosabotáž je druh přímé akce, která nezahrnuje násilí proti jiným lidem, může však obnášet poškozování majetku (např. těžké těžební techniky).

53 Abbey 1975.

54 Abbey 1989, s. 58.

55 Více v Payne 1996, s. 162; Smith 2022, s. 391.

56 Lakoff — Johnson 2002, s. 15.

57 Tamtéž, s. 155.

58 Philippon 2005, s. 19.

mezi ně apokalyptismus, tak výrazný zejména u Jefferse a Abbeyho. Zvláštní pozornost by si zasloužila také metafora utopie a ekotopie, která souvisí s místy, o nichž autoři psali. Každý z nich utvářel vizi vystavěnou na jiném toposu — u Muira se jednalo o les, u Jefferse to byl oceán, zatímco nejradikálnější Abbey ji zasadil do extrémního prostředí pouště. Svými texty předli síť příběhů, které v očích ostatních daná místa oživovaly, dávaly jim význam a smysl, a tak zavdávaly i důvod k jejich ochraně. Pro účely této studie jsme se však rozhodli zaměřit na tři vybrané koncepty představující metaforické rámce i obrazy, které jsou v díle autorů výrazněji zastoupeny. Ty se dají lakonicky označit jako biblické, anatomické a „divoké“.

BIBLICKÉ OBRAZY

Asi není překvapivé, že svou environmentální vizi nejvíce rámoval křesťanstvím John Muir. To je pochopitelně dáno i kontextem doby, v níž čtenářskou veřejnost oslovoval. Velká část Muirovy tvůrčí kariéry časově spadá do tzv. pozlaceného věku posledních dekád 19. století. Toto období se vyznačovalo překotnou komercializací a materialismem. Muir se svou rétorikou vůči tomuto dominantnímu trendu vymezoval, soustavně a někdy i čistě pragmaticky, při vědomí skutečnosti, že převážná část Ameriky byla stále notně religiózní. Činil tak prostřednictvím biblického pojmosloví, které dokonale ovládal, i díky přísné křesťanské výchově svého otce. Ten mladému Johnovi, lačnému po přírodovědných a filozofických textech, ustavičně tvrdil, že „Bible je jediná kniha, kterou lidé potřebují na cestě z nebe na zemi“.⁵⁹ Vyložíme-li si „zemi“ v biblickém i ekologickém smyslu, byla otcova rada vlastně velmi trefná. Připomeňme, že první celonárodně recipovaný Muirův text vyšel v roce 1877 pod titulem „První chrámy boží: Jak je ochránit?“. Tento obraz a zároveň rétorický rámec Muir i později systematicky rozvíjel. Například v hojně citovaném článku z bulletinu Sierra Clubu s titulem „The Hetch-Hetchy Valley“ (Údolí Hetch-Hetchy, 1908), který byl posléze zařazen do knihy *The Yosemite* (1912). V něm se ostře ohrazuje vůči svým ideovým odpůrcům: „Tito ničitelé chrámů, vyznavači pustošivého komercialismu, zřejmě naprosto opovrhují přírodou a namísto k Bohu hor obracejí zrak k Všemohoucímu dolaru.“⁶⁰ Přehrazení a zatopení malebného údolí Hetch Hetchy opakovaně přirovnával ke znesvěcení chrámu, přeměně skutečného kostela či katedrály v cisternu na vodu.⁶¹ Užití této rétorické techniky bylo potřebné i proto, aby u čtenářů upevnilo vnímání divoké, nehumanizované přírody jako hodnotné a hodné ochrany, nikoliv jen jako pustiny určené ke kolonizaci ve jménu pokroku a civilizace.⁶² Náboženský terminologický rejstřík tomuto účelu dobře posloužil. Vedle lesních chrámů a katedrál se v Muirově díle často setkáváme s metaforickým ztvárněním křtu, strážných andělů, kupolí, chórů, kázání, požehnání, evangelia a s přívlastky jako posvátný, svatý, božský atp.

Ne náhodou se v některých odborných pojednáních spojuje Muirova díkce s pojmy jako ekospiritualita či ekoteologie.⁶³ Tento způsob vyjadřování byl nepochybně

59 Muir 1916a, s. 194.

60 Muir 1992, s. 715.

61 Tamtéž, s. 716.

62 Viz Nash 2014, s. xx.

63 Viz např. Barnett 2012; Fox 1981; Cohen 1984.

OPEN
ACCESS

zvolen i s ohledem na novoanglické publikum, které si v americkém kontextu stále uchovávalo výsadní postavení v kulturní, náboženské i politické rovině.⁶⁴ Takto zarámovanou apologetiku autor také používal v kontrapunktu vůči sílícímu utilitarismu, když například píše, že chráněné parky a rezervace nejsou jen zdrojem dřeva, ale také pramenem života (s odkazem na v Bibli hojně používané „fountain of life“).⁶⁵ To platilo zejména o Yosemitech, místu jako stvořeném pro spirituální obnovu. Konkrétně při vyobrazení tohoto ikonického údolí Muir používal obrazy odkazující na rajskou zahradu, například v knize *Mé první léto v Sieře Nevadě*⁶⁶ či v *Yosemite*, primárně v kapitole 16 o údolí Hetch Hetchy, kde k důvodům pro zbudování přehrady uvádí: „Jako argumenty dábla jsou i tyto vymyšlené tak, aby zničily první zahradu — tolik nejlepšího ovoce z rajské zahrady by přišlo vniveč.“⁶⁷

Robinson Jeffers měl ke křesťanství, zvláště pak k církvi rezervovaný postoj. To souvisí i se společenskou atmosférou, která zavládla v západním světě, Spojené státy americké nevyjímaje, po první světové válce. Jeffers považoval křesťanství za „úpadkové“.⁶⁸ Jeho pohled na vztah křesťanství a přírodního prostředí do značné míry korespondoval s kritickým postojem, který zpopularizoval Lynn White ve vlivné esaji „The Historical Roots of Our Ecologic Crisis“ (Historické kořeny naší ekologické krize, 1967). Abbeyho *Samotář v poušti* vyšel také na konci šedesátých let 20. století, tedy v období, kdy bylo křesťanství v USA vystaveno kritice z mnoha stran. Je tedy vlastně pozoruhodné, že ani kaciřská sebestylizace se v jedné z klíčových pasáží neobejde bez křesťanského rámce. Abbeyho apel na obranu pouštní krajiny je zasazen do biblického rámce, v němž je „prvotní hřích“ definován jako „slepé ničení tohoto přírodního ráje ve jménu chamtivosti“, přičemž rájem spisovatel označuje veškerenstvo čítající také pavouky, hady, povodně, zemětřesení, ale i smrt a zkázu.⁶⁹ Tuto neotřelou definici ráje lze interpretovat i jako pokus o smazání dichotomie mezi divočinou a rájem jako fyzických i duchovních protipólů, jak o nich píše Roderick Nash.⁷⁰

DIVOKÉ OBRAZY

*Kdyby vypukla válka mezi divokou zvěří a Pánem tvorstva,
byl bych v pokušení přidat se na stranu medvědů.*

John Muir: *A Thousand-Mile Walk*

Spíše bych, nebýt to zločin, zabil člověka než jestřába.

Robinson Jeffers: „Zranění jestřábi“

64 Zejména politická rovina je zde důležitá. Muir si byl vědom, že musí pro ochranu přírody na Západě získat čtenáře na Východě, kde společenské a kulturní elity přímo ovlivňovaly rozhodování zákonodárců.

65 Muir 1916b, s. 3.

66 Viz Muir 2015, str. 89.

67 Muir 1992, s. 715.

68 Jeffers 1983, s. 142.

69 Abbey 1990, s. 167.

70 Nash 2014, s. 15.

*Nechci zabíjet zvířata, když nemusím. Jsem humanista.
Raději bych zabil člověka než hada.
Edward Abbey: Desert Solitaire*

Výše citované úryvky není třeba brát doslova. V kontextu tvorby autorů je lze vykládat spíše jako kritiku antropocentrického vidění světa. Současně můžeme tyto pasáže interpretovat jako obhajobu divočiny a divokosti, která je u každého z autorů reprezentována jiným zvířetem. Termíny „divokost“ a „divočina“ mají v americkém písemnictví velmi dlouhou a bohatou tradici. K jejich radikálnímu přepólování došlo až v 19. století. Zatímco v puritánském období se vše divoké spojovalo se zlými duchy, v literárním jazyce díky transcendentalistům začínalo získávat pozitivní konotace. Velkou zásluhu na tom vedle zmíněných transcendentalistů měl právě John Muir. Jistě, v jeho často citované maximě „V boží divokosti spočívá naděje světa“ jsou přítomny ozvuky myšlenek H. D. Thoreaua. Muir však na rozdíl od svého předchůdce zasazuje divokost a divočinu do prostoru, v němž se vzácně snoubí křesťanství s teorií evoluce, kterou si autor již v sedmdesátých letech osvojil. Díky Muirovi se ochrana divočiny stala celonárodním tématem. Ba co víc, Muir systematicky, a do značné míry i úspěšně, přerámoval debatu z divočiny ochraňované společností na divočinu ochraňující společnost.⁷¹ Dařilo se mu to mimo jiné díky tomu, že ze svých vyobrazení kalifornské divočiny „odstranil“ její divoké obyvatele, tedy indiány. Vědomě také ztvárňuje divočinu ne jako protiklad civilizované, domácké Ameriky, ale tuto často užívanou dichotomii potírá. „Když jezdíte do hor, je to jako byste jezdili domů,⁷² takto pregnantně Muir spojil kult domesticity, který byl v době jeho aktivní tvorby v USA velmi silný, s nastupující oblibou turismu. Daniel Philippon v této souvislosti dokonce hovoří o „domestikaci přírody prostřednictvím turismu“ a dodává, že „s nástupem automobilu a jeho přenosnou domesticitou se cestování do hor skutečně stalo cestováním domů“.⁷³ Motorizovaný karavan, tedy jakýsi domov na kolech, se pro mnoho Američanů stal prostředkem, kterým se k divočině národních parků přibližují doslova i obrazně.

V poezii Robinsona Jefferse nejsou slova „divočina“ a „divokost“ frekventovaná, avšak jak napovídají názvy stěžejních knih spojených s autorem — například *The Wild God of the World: An Anthology of Robinson Jeffers* (Divoký Bůh světa: Antologie Robinsona Jefferse, 2003) či *The Wild that Attracts Us: New Critical Essays on Robinson Jeffers* (Přitažlivá divokost: Nové kritické eseje o Robinsonu Jeffersovi, 2015) —, tento koncept je pro básníkovu tvorbu velmi významný. Asociuje se často s obrazy kamene a jestřába, které jsou pro Jeffersovu poezii typické.⁷⁴ Kámen je spojován s divokou myslí člověka doby kamenné, která souzněla s okolní divočinou bez potřeby si ji podmanit. Je tomu tak kupříkladu v básni „Na skálu, která bude podpírat dům“.

⁷¹ Smith 2022, s. 159.

⁷² Muir 1916a, s. 3.

⁷³ Philippon 2005, s. 154.

⁷⁴ I v tomto případě lze tvrzení podpořit tituly knih. Renomovaný kalifornský básník Robert Hass sestavil antologii nazvanou *Rock and Hawk: A Selection of Shorter Poems by Robinson Jeffers* (1987). Studie, jejímž autorem je William Henry Nolte, nese titul *Rock and Hawk: Robinson Jeffers and the Romantic Agony* (1978).

Stejně jako autor zásadní ekokritické studie *The Idea of Wilderness: From Prehistory to the Age of Ecology* (Představa divočiny: Od pravěku k ekologickému věku, 1991), Max Oelschlaeger, si byl i Jeffers vědom toho, že divoká příroda a divoká mysl začaly postupně ustupovat s nástupem zemědělství.⁷⁵ Nepřekvapí tedy, že mnoho svých „divokých vizí“ postavil na základě paleolitických motivů a obrazů. „Jestřáb a skála“ je mimochodem titul jedné z nejdiskutovanějších básní autora. Jak i čeští čtenáři jeho veršů dobře vědí, kamenné věži, kterou si v Carmelu sám vystavěl a z níž pozoroval „divoký oceán“ a vznášející se dravce, dal jméno Jestřábí věž. A jestřábi také ztělesňují „divoký duch světa“, jak o něm autor pojednává v básni s příznačným titulem „Zranění jestřábi“.⁷⁶

Edward Abbey ve svém notně individualistickém přístupu ke světu i k divočině navazuje na Jeffere, ale také na H. D. Thoreaua. Ve výstižně pojmenované knize *Samotář v poušti* nalezneme aluze na „mysticismus kamene“, který dokáže z člověka strhnout všechny civilizační nánosy. V úvodní kapitole Abbey zdůvodňuje, proč našel útočiště ve vyprahlé zemi kaňonů a oblouků známé jako Arches, následujícím způsobem: „Jsem tu ne proto, abych se na chvíli vyhnul hluku a špíně kulturního aparátu, ale abych čelil, pokud možno bezprostředně a přímo, obnaženým kostem bytí, všemu živelnému a základnímu, skalnímu podloží, o které se opíráme.“⁷⁷ Podobnost s důvody, které přivedly Thoreaua k Waldenu, není náhodná: „Odešel jsem do lesů, protože jsem chtěl žít uvědoměle, postavit se čelem k základním skutečnostem života.“⁷⁸ Na rozdíl od Thoreaua, který přinesl do americké literatury a kultury srozumitelně formulovanou „ideu divočiny“ založenou na vlastní autentické zkušenosti, pro Abbeyho nebyla divočina jen místem hodným obdivu a vhodným protipólem úpadkové civilizace. Ve svých textech z ní učinil také místo spojené s aktivním odporem proti civilizaci, která ustavičně zabírá a ničí divokou přírodu, a obranou zbývající divočiny. Dlužno zdůraznit, že Abbey nevnímá mezi divočinou a civilizací mezistupně, nepohybuje se na diferencované škále, naopak tyto pojmy vidí jako opozita. Koncizně to zachycuje například Laura Smithová: „Sterilní, stojatou a neplodnou nádrž staví do protikladu vůči hlučné, chaotické, vířivé, nespoutané, životodárné řece. Zkrocené staví proti nezkrocenému. Domestikované proti divokému. Ticho proti kakofonii. Řeka a nádrž jsou pro Abbeyho metaforami života a smrti.“⁷⁹ Jak sám spisovatel tvrdil, „divočina není luxus, ale nezbytnost pro lidského ducha“.⁸⁰ V pojetí Edwarda Abbeyho divočina symbolizuje bezmeznou svobodu lidského ducha. Již za svého života, o to více pak dnes, však byl Abbey vystaven kritice, která poukazovala na jeho přezíravý pohled na původní obyvatele pouště (podobně jako u Muira). I Abbeyho soupevník, kalifornský básník Gary Snyder, varoval, že jednostranné ztvárnění divočiny jako místa pro (spirituální) rekreaci může vést k nežádoucím účinkům, například k marketingovému využití nezkrocené pouště pro účely reklamy na silné motoroky, džipy či cigarety pro

75 Oelschlaeger 1991, s. 1–30.

76 Více v Kopecký 2012, s. 118–119.

77 Abbey 1990, s. 6.

78 Thoreau 1991, s. 83.

79 Smith 2022, s. 274.

80 Abbey 1990, s. 169.

drsné muže.⁸¹ Edward Abbey si i skrze své autobiografické texty pěstoval image právě takového drsného muže. Ženské postavy se v jeho tvorbě objevují okrajově či vůbec, zatímco krajina často nese ženské atributy.

ANATOMICKÉ OBRAZY

Personifikace je typem metafory, který má v literatuře s přírodní tematikou nepochybně své místo. Přes kritické výhrady, které vůči této figuře vyjádřil například vlivný anglický spisovatel a kritik John Ruskin (1819–1900),⁸² je personifikace oblíbeným prostředkem vyjádření sepětí člověka s přírodou. V posledních dekadách se jí dostalo řady obhájců, mezi něž se řadí i výše citovaný George Lakoff spolu s Markem Turnerem. Ti označují personifikaci v literatuře za plnohodnotnou metafору, neboť „nám dovoluje, abychom použili znalostí o sobě samém s maximálním efektem, abychom použili hluboké vědomosti o sobě k porozumění přírodním silám [...] a neživým věcem“.⁸³ Za zmínku stojí, že Muirova motivace pro její použití nebyla pouze filozofická, tedy namířená proti lidské sebestřednosti. Vycházela i z jeho vědecké erudice a empirie: „Proč by nemohlo být i minerální uspořádání hmoty obdařeno citem, s nímž ve své slepé výjimečnosti a dokonalosti nedokážeme komunikovat?“⁸⁴ Respektovaní ekokritici Lawrence Buell a John Tallmadge se shodují, že personifikace byla v pojetí John Muira největší možnou lichotkou, vyjadřující úctu a myšlenku, že všechny živé bytosti mají stejnou hodnotu.⁸⁵ Na rozdíl od většiny romantických a transcendentalistických autorů vyobrazoval divokou přírodu jako přítele, jehož není třeba se obávat. Rostliny opakovaně označoval souslovím „rostlinní lidé“ (*plant people*). Na svou dobu neobvyklé bylo i zapojení „obrácené personifikace“, kterou Bryan L. Moore zařazuje právě do kategorie ekocentrické personifikace. Tu podle něj „legitimizoval až Darwin, moderní ekologická věda a ekologická filozofie“.⁸⁶ I v Muirových textech se můžeme dočíst o řekách proudících našimi těly, které rozehívají každé vlákno a buňku, či o stromech a květinách zrajících v našich tělech.⁸⁷

Jestliže Muir užíval obrácenou personifikaci velmi sporadicky, u Robinsona Jefferse jde o běžně užívanou figuru. Ve svých verších přirovnává například krev k „řekám země“ a lidskou hrud' ke „klenutým žebrům hor“.⁸⁸ Vědeckým poznáním formovaná (ekocentrická) personifikace je pak pro Jeffersovu tvorbu přímo charakteristická. Jak už bylo uvedeno výše, významným symbolem jsou skály a kameny, které jsou, společně s horami a kopci, nadány životem a občas i vědomím. Nejsou pouze tím, co jsme se naučili označovat za neživou přírodu. Jejich proměnlivost a pohyb v geologickém čase dává najevo tím, že je připodobňuje k částem lidského těla

81 Viz Garrard 2004, s. 82–83.

82 Ruskin označoval personifikaci za tzv. patetický klam, tedy projektování psychických stavů postav do přírodního prostředí.

83 Cit. dle Moore 2008, s. 41.

84 Muir 1916c, s. 140.

85 Buell 1995, s. 193; Tallmadge 1991, s. 73.

86 Moore 2008, s. 35.

87 Wolfe 1979, s. 138.

88 Jeffers 1960, s. 28.

(např. ústa, jazyk, tvář, lebka, záda, ramena, boky, končetiny). Anatomie těla a geologicko-ekologické charakteristiky Země se tak prolínají. Básník a profesor literatury Temple Cone vysvětluje Jeffersovo soustavné zapojování personifikace a přírodních tropů snahou o formulaci ucelené ekologické vize.⁸⁹

Pozoruhodným rysem je v této souvislosti také promyšlené užití ženských atributů v poetickém ztvárnění Země v Jeffersově provedení. I toto spojení funguje v jeho básních oběma směry. Hrdinkám často básník dává do vínku vlastnosti, které se zpravidla pojí s přírodou. Z ženských postav je takový způsob charakterizace nejzřetelnější u Klárky (*Pastýřka putující k dubnu*), Kalifornie (*Hřebec grošák*) a u Marucy (*Ženy od mysu Sur*). Třeba Maruca je vyobrazena jako žena kyprá, „těžce hmotná, samičí jako vlhká / hnědá země“.⁹⁰ V této narativní básni Jeffers také prezentuje Zemi jako pečující mateřskou postavu: „[...] kořeny sají mléko matky“.⁹¹ Jinde obraz Země jako matky zasazuje do kontextu geologického vývoje:

Vrším kosti staré matky země,
abych nám vystavěl úkryt proti moci vzduchu;
žula — kdysi horká krev mládí země,
dosud tekutá v horké tmě blízko jádra.⁹²

V souvislosti s tropem Země jako ženy, který se v environmentálně orientované literatuře poměrně rozšířil, je namísto připomenout i zásadní studii Carolyn Merchantové nazvanou *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution* (Smrt přírody: Ženy, ekologie a vědecká revoluce, 1980). Podle autorky totiž vnímání Země jako „živoucího organismu a pečující matky představovalo kulturní zábranu“, což se pochopitelně promítá do způsobu, jakým se lidé vztahují a chovají k přírodě.⁹³ Jeffers s touto premisou pracoval dříve, než ji Merchantová takto zformulovala. Avšak ve svém neplodnějším tvůrčím období, kdy západní svět prožíval šok nad hrůzami velké války, se Jeffers rozhodl poněkud znečitlivělému čtenářstvu předkládat metafory, které měly větší provokativní potenciál. Téma antropocentrismu a lidské samolibosti tak pojednával mj. prostřednictvím obrazu incestu, zatímco pro kořistnický přístup člověka k Zemi používal metaforu znásilnění. Ilustrovat to můžeme na básni „Podmaněná země“, ve které je Země ztvárněna jako pokořená otrokyně,⁹⁴ či ještě v názornější podobě v poemě *Ženy od mysu Sur*, kde „bezohlední lidé vykořisťují bez lásky, / znásilňují a nesnoubí se“.⁹⁵ V básni „Spasitel“ autor nekompromisně odsuzuje kolonizátory-dobývatele, kteří během svého tažení z východu na západ nešetřili přírodu ani původní obyvatele: „[...] tak jste přišli na západ a znásilnili / celý kontinent a vyhladili jeho lid“.⁹⁶

89 Cone 2006, s. 6.

90 Jeffers 1965, s. 37.

91 Tamtéž, s. 50.

92 Jeffers 1960, s. 35.

93 Merchant 1980, s. 3.

94 Jeffers 1983, s. 84.

95 Jeffers 1965, s. 115.

96 Jeffers 1960, s. 91. Více v Kopecký 2012.

Metaforu znásilnění využívá i Edward Abbey, například v samotném názvu „The Second Rape of the West“ (Druhé znásilnění Západu, 1975),⁹⁷ eseje, kterou mimochodem autor uzavírá jedním z mnoha odkazů na Jefferse.⁹⁸ Důsledky růstu poháněného energií z vodních přehrad a povrchových uhelných dolů zde přirovnává k dopadu rakovinného bujení na lidský organismus.⁹⁹ V tomtéž souboru textů, *The Journey Home*, Abbey přirovnává způsob těžby dřeva na americkém Západě k masakru a dodává, že „už by nikdy nedokázal zanořit ostří sekery do tkání živého stromu“.¹⁰⁰ Pozitivně laděné anatomické metafory najdeme v textech věnovaných Glen Canyonu. Abbey se v nich přiznává k objevení imaginativního potenciálu, který antropomorfizace může přinést: „Byly doby, kdy jsem při hledání podstaty došel k závěru, že tahle země kaňonů nemá srdce. Pletl jsem se. Srdce má, živoucí srdce. A tím srdcem je Glen Canyon a zlatá proudící řeka Colorado.“¹⁰¹ Abbey potenciál této metafory využívá i k ospravedlnění ekosabotáže jako nástroje sebeobranu. Ztotožnění člověka s přírodou mu totiž umožnilo vztáhnout sebeobranu nejen na sebe jako na člověka, ale jako na součást mnohem většího celku: „Sebeobrana proti útoku je jedním ze základních zákonů nejen lidské společnosti, ale i života samotného, nejen lidského života, ale všech forem života.“¹⁰²

ZÁVĚR

Na příkladu vybraných autorů jsme se pokusili doložit souvislost mezi literaturou a environmentálním hnutím ve Spojených státech amerických. Ta spočívá jednak v častých aluzích a citacích odkazujících na dílo spisovatelů, jednak v přebírání metafor a rámování debaty ve vztahu k ochraně přírodního prostředí. Myšlenky a citace z jejich děl sloužily řadě významných organizací jako inspirace při formulaci filozofie a strategie, především pak té části, kterou jsme si uvykli nazývat misí a vizí. Nejvýznamnější organizací, která byla od prvopočátku pevně spjatá s literáty, je bezesporu Sierra Club. David Brower po druhé světové válce úspěšně resuscitoval Sierra Club také díky sérii knih, v nichž byly myšlenky ochrany přírody formulovány prostřednictvím uměleckých děl z pera Muira a Jefferse. Pozoruhodná je i skutečnost, že organizace inspirované Muirem (Restore Hetch Hetchy) a Abbeym (Glen Canyon Institute) dnes oživují i šanci na obnovu ekosystémů narušených výstavbou přehrad. Argumenty a metafory formulované spisovateli před mnoha dekádami nezastaraly, naopak s projevy změny klimatu získaly na závažnosti.

Jestliže v roce 1890 Muir v dopise příteli poznamenal, že „mezi Kalifornany je láska k přírodě zoufale nevýrazná“,¹⁰³ on sám a další spisovatelé nemalým dílem přispěli

97 Abbey 1977, s. 158–188.

98 Jedná se konkrétně o odkaz na báseň „Oslňuj leskem, zanikající republiko“, kterou Abbey cituje ve svém díle vícekrát.

99 Abbey 1977, s. 160.

100 Tamtéž, s. 208.

101 Abbey 1984, s. 95.

102 Abbey 1988, s. 29.

103 Cit. dle Worster 2008, s. 314.

k dramatické proměně. Dnes je Kalifornie po právu označovaná za lídra v oblasti environmentální ekonomiky i legislativy. Stejně tomu je i stran environmentálního hnutí. K tomuto posunu nesporně přispěla i evokativní schopnost environmentální literatury, která se vyznačuje poetickým vyobrazením přírodních krás, ale také apelem na jejich ochranu. Zkoumaní autoři systematicky posilovali tuto evokativní schopnost za pomoci metafor, které transformovaly zavedené vnímání přírody u čtenářské veřejnosti. Význam a vliv rámování reality prostřednictvím metafor začínáme plně doceňovat i díky výzkumům kognitivních lingvistů, na něž v poslední době navazují i disciplíny jako environmentální komunikace či environmentální psychologie.

LITERATURA:

- Abbey, Edward. *The Monkey Wrench Gang*. Philadelphia: Lippincott, 1975.
- Abbey, Edward. *The Journey Home*. New York: Dutton, 1977.
- Abbey, Edward. *Beyond the Wall*. New York: Henry Holt and Company, 1984.
- Abbey, Edward. *One Life at a Time, Please*. New York: Henry Holt and Company, 1988.
- Abbey, Edward. *A Voice Crying in the Wilderness*. New York: St. Martin's Griffin, 1989.
- Abbey, Edward. *Desert Solitaire*. New York: Simon & Schuster, 1990.
- Armbruster, Karla. „Nature Writing and the New Environmentalism“. In *A Companion to American Literature*, Vol. III. Ed. Michael Soto. Hoboken: John Wiley & Sons, 2020, s. 201–218.
- Armitage, Kevin C. *This Green and Growing Land: Environmental Activism in American History*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018.
- Barnett, Raymond. „John Muir and ‘Godful’ Nature“. *Religions*, 3, 2012, č. 2, s. 266–288.
- Buell, Lawrence. *The Environmental Imagination*. Cambridge — London: Harvard University Press, 1995.
- Bystřičan, Ivo. *Dějiny neposlušnosti*. Česká televize, 2017. Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1095913550-nedejse/417235100161011/>.
- Carsonová, Rachel. *Tiché jaro*. Přel. Filip Drlík. Brno: Host, 2021.
- Cohen, Michael P. *The Pathless Way: John Muir and the American Wilderness*. Madison: The University of Wisconsin Press, 1984.
- Cone, Temple. „One Temper with the Granite: The Troubling Achievement of Robinson Jeffers's Ecological Lyric“. *Jeffers Studies*, 10, 2006, č. 1, s. 5–25.
- Devall, Bill — Sessions, George. *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*. Salt Lake City: Peregrine Smith Books, 1985.
- Dooley, Patrick K. „The Inhuman Metaphysics of Edward Abbey and Robinson Jeffers“. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 12, 2005, č. 2, s. 11–30.
- Fox, Stephen. *The American Conservation Movement: John Muir and his Legacy*. Madison: The University of Wisconsin Press, 1981.
- Fox, Warwick. *Toward a Transpersonal Ecology: Developing New Foundations for Environmentalism*. New York: State University of New York Press, 1995.
- „Friends of the Earth: What We Do“, nedatováno, [online]. [cit. 4. 8. 2022]. Dostupné z <https://friendsoftheearth.uk/what-we-do>.
- Garrard, Greg. *Ecocriticism*. New York and London: Routledge, 2004.
- Gifford, Terry. *Reconnecting with John Muir*. Athens — London: The University of Georgia Press, 2006.
- Gifford, Terry. „Foreword by Terry Gifford“. In Muir, John. *The Mountains of California*. Sheffield: Vertebrate Publishing, 2018.
- Goralnik, Lissy — Leson, Michael Paul. „Framing a Philosophy of Environmental Action: Aldo Leopold, John Muir, and the Importance of Community“. *The Journal*

- of *Environmental Education*, 42, 2011, č. 3, s. 181–192.
- Hokeš, Jan. „Příznivé poselství Johna Muira“. In Muir, John. *Mé první léto v Sieře Nevadě*. Přel. Jan Hokeš. Praha — Litomyšl: Paseka, 2015, s. 203–221.
- Janik, Del Ivan. „Environmental Consciousness in Modern Literature: Four Representative Examples“. In *Deep Ecology for the 21st Century*. Ed. George Sessions. Boston — London: Shambhala, 1995, s. 104–112.
- Jeffers, Robinson. *Jestřábí křik*. Přel. Kamil Bednář. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.
- Jeffers, Robinson. *Ženy od mysu Sur*. Přel. Kamil Bednář. Praha: Mladá fronta, 1965.
- Jeffers, Robinson. *Maják v bouři*. Přel. Kamil Bednář. Praha: Československý spisovatel, 1983.
- Jeffers, Robinson. *The Collected Poetry of Robinson Jeffers*. Vol. 2. Ed. Tim Hunt. Stanford: Stanford University Press, 1989.
- Jeffers, Robinson. *The Collected Poetry of Robinson Jeffers*. Vol. 4. Ed. Hunt, Tim. Stanford: Stanford University Press, 2000.
- Kopecký, Petr. *Robinson Jeffers a John Steinbeck: vzdálení i blízcí*. Brno: Host — Ostravská univerzita, 2012.
- Lakoff, George — Johnson, Mark. *Metafora, kterými žijeme*. Přel. Mirek Čejka. Brno: Host, 2002.
- Lewis, Corey Lee. *Reading the Trail: Exploring the Literature and Natural History of the California Crest*. Reno: University of Nevada Press, 2005.
- List, Peter. *Radical Environmentalism: Philosophy and Tactics*. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1993.
- Manno, Jack. „Why the Global Ecological Integrity Group? The Rise, Decline and Rediscovery of a Radical Concept“. In Westra, Laura et al. *Confronting Ecological and Economic Collapse*. London and New York: Routledge, 2013. s. 9–20.
- Merchant, Carolyn. *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. San Francisco: Harper & Row, 1980.
- Moldan, Bedřich. „Dlouhý stín Tichého jara“. *Vesmír*, 100, 2021, č. 11, s. 716–717.
- Moore, Bryan L. *Ecology and Literature: Ecocentric Personification from Antiquity to the Twenty-first Century*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Muir, John. *The Story of My Boyhood and Youth*. Boston: Houghton Mifflin, 1916a.
- Muir, John. *Our National Parks*. Boston: Houghton Mifflin, 1916b.
- Muir, John. *A Thousand-Mile Walk to the Gulf*. Boston — New York: Houghton Mifflin Company, 1916c.
- Muir, John. *The Wilderness World of John Muir*. Ed. Edwin Way Teale. Boston: Houghton Mifflin Company, 1954.
- Muir, John. *The Yosemite*. Seattle: The Mountaineer Books, 1992.
- Muir, John. *Mé první léto v Sieře Nevadě*. Přel. Jan Hokeš. Praha — Litomyšl: Paseka, 2015.
- Naess, Arne. „The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects“. In *Deep Ecology for the 21st Century*. Ed. George Sessions. Boston — London: Shambhala, 1995, s. 64–84.
- Nash, Roderick Frazier. *The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics*. Madison: University of Wisconsin Press, 1989.
- Nash, Roderick Frazier. *Wilderness and the American Mind*. New Haven — London: Yale University Press, 2014.
- Oelschlaeger, Max. *The Idea of Wilderness: From Prehistory to the Age of Ecology*. New Haven: Yale University Press, 1991.
- Olšáková, Doubravka — Hertl, David. „Rachel Carsonová poslala lidstvu varování a zemřela. Její Bible environmentalistiky změnila svět“. *Český rozhlas Plus*, 1. září 2017. [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z <<https://plus.rozhlas.cz/rachel-carsonova-poslala-lidstvu-varovani-a-zemrela-jeji-bible-6510783>>.
- Palmer, Joy A (ed.). *Fifty Key Thinkers on the Environment*. London: Routledge, 2000.
- Payne, Daniel G. *Voices in the Wilderness: American Nature Writing and Environmental Politics*. Hanover: University Press of New England, 1996.
- Philippon, Daniel J. *Conserving Words: How American Nature Writers Shaped the Environmental Movement*. Athens: University of Georgia Press, 2005.

- Quigley, Peter. „Carrying the Weight: Jeffers’s Role in Preparing the Way for Ecocriticism”. *Jeffers Studies*, 6, 2002, č. 2, s. 46–68.
- Witoszek, Nina — Brennan, Andrew (eds.). *Philosophical Dialogues: Arne Naess and the Progress of Ecophilosophy*. Lanhan — Boulder — New York — Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, 1999.
- Roosevelt, Theodore. *The Works of Theodore Roosevelt*. Ed. Harmann Hagedorn. New York: Scribner’s, 1926.
- Ruskin, John. *Modern Painters* (vol. III). New York: Wiley & Halsted, 1856.
- Sale, Kirkpatrick. *Dwellers in the Land: The Bioregional Vision*. Athens — London: The University of Georgia Press, 1991.
- Seed John. „Za hranicemi antropocentrismu”. In *Myslet jako hora*. Eds. John Seed, Joanna Macyová, Pat Flemingová, Arne Naess. Přel. Jiří Holuša. Prešov: Abies, 1993, s. 39–44.
- Sessions, George. „Ecocentrism and the Anthropocentric Detour”. In *Deep Ecology for the 21st Century*. Ed. George Sessions. Boston — London: Shambhala, 1995, s. 156–183.
- Shillinglaw, Susan. „The Steinbeck Institute 2011 — Dear Colleague Letter”. 15. dubna 2011. [cit. 1. 8. 2011]. John Steinbeck: Voice of a Region, Voice for America. Dostupné z <http://www.steinbeckinstitute.org/letter.html>.
- Smith, Laura. *Ecological Restoration and the U.S. Nature and Environmental Writing Tradition: A Rewilding of American Letters*. Cham: Palgrave Macmillan, 2022.
- Sonneborn, Liz. *The Environmental Movement*. New York: Chelsea House, 2008.
- Spears, Ellen Griffith. *Rethinking the American Environmental Movement post-1945*. New York — London: Routledge, 2020.
- Swaney, James A. „Elements of a Neoinstitutional Environmental Economics”. In *Evolutionary Economics*. Vol. II. Ed. Marc R. Tool. New York: Routledge, 2015. s. 321–362.
- Tallmadge, John. „John Muir and the Poetics of Natural Conversion”. *North Dakota Quarterly*, 59, 1991, č. 2, s. 73.
- Taylor, Bron (ed.). *The Encyclopedia of Religion and Nature*. London — New York: Thoemmes Continuum, 2005.
- Thoreau, Henry David. *Walden aneb Život v lesích*. Přel. Josef Schwarz. Praha: Odeon, 1991.
- Vakoch, Douglas (ed.). *Feminist Ecocriticism Environment, Women, and Literature*. Lanham: Lexington Books, 2014.
- Vardamis, Alex. „In the Poet’s Lifetime”. In *Robinson Jeffers: Dimensions of a Poet*. Ed. Robert Brophy. New York: Fordham University Press, 1995.
- White, Lynn. „The Historical Roots of Our Ecologic Crisis”. *Science*, 155, 1967, č. 3767, s. 1203–1207.
- Wolfe, Linnie Marsh. *John of the Mountains: The Unpublished Journals of John Muir*. Madison: University of Wisconsin Press, 1979.
- Worster, Donald. *A Passion for Nature: The Life of John Muir*. Oxford — New York: Oxford University Press, 2008.
- Yelverton, Thérèse Longworth. *Zanita: A Tale of the Yo-Semite*. New York: Hurd and Houghton, 1872.
- Ziser, Michael G. „Home Again: Peak Oil, Climate Change, and the Aesthetics of Transition”. In *Environmental Criticism for the Twenty-First Century*. Eds. Stephanie LeMenager — Teresa Shewry — Ken Hiltner. New York and London: Routledge, 2011. s. 181–195.